

Kršćanski elementi kod Boetija

Kamenić, Grozdana

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:239354>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Grozdana Kamenić

KRŠĆANSKI ELEMENTI KOD BOETIJA

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA HRVATSKI LATINITET

GROZDANA KAMENIĆ

KRŠĆANSKI ELEMENTI KOD BOETIJA

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Maja Matasović

Sumentor: izv. prof. dr. sc. Tamara Tvrtković

Zagreb, 2018

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Boetijev životopis.....	5
3. Boetijeva djela.....	6
4. Neoplatonizam.....	8
5. <i>Consolatio philosophiae</i> (Utjeha filozofije).....	11
5.1. Prva knjiga.....	11
5.2. Druga knjiga.....	12
5.3. Treća knjiga.....	13
5.4. Četvrta knjiga.....	14
5.5. Peta knjiga.....	15
6. Analiza „Utjehe filozofije“.....	18
6.1. Bog (<i>Deus</i>).....	18
6.2. Dobro i zlo (<i>Bonum et malum</i>).....	21
6.3. Dobri i zli i njihova nagrada.....	21
6.4. Providnost, Usud i slučajnost.....	22
6.5. Božje predznanje (<i>divinus intuitus, Dei praescientia</i>) i slobodna volja (<i>libertas arbitrii</i>).....	22
7. Zaključak.....	24
8. Popis literature.....	25
9. Sažetak rada.....	26

1. Uvod

Tema i cilj ovoga rada je analizirati Boetijevu filozofiju na temelju djela *Consolatio philosophiae* („Utjeha filozofije“) i utvrditi u kojoj mjeri se ona podudara s kršćanskom te može li se na temelju te analize odnosno podudarnosti, ako ona postoji, reći je li Boetije bio kršćanin ili ne. Boetije predstavlja sponu između antike i ranog srednjeg vijeka. Neki ga svrstavaju u kasnoantičkog pisca dok ga drugi ubrajaju u ranosrednjovjekovnog pisca. Bez obzira na to, njegov doprinos i utjecaj je neupitan, zbog čega je postao središnja ličnost kasne antike, slavno nazvan „posljednjim Rimljaninom“. On je također imao velik utjecaj na srednjovjekovnu književnost i filozofiju općenito. On je za srednjovjekovne ljude postao simbolom učenosti te cjelokupnog znanja (tzv. sedam slobodnih vještina). Zbog svega toga Boetije je relevantan autor za proučavanje, no mnogi su se autori njime bavili samo u sklopu povijesti ranokršćanske literature uvrštavajući ga u kršćanskog autora bez detaljnije analize. Neki od takvih hrvatskih autora su Juraj Pavić i Tomislav Zdenko Tenšek u djelu „Patologija“, Tomislav Šagi-Bunić u djelu „Povijest kršćanske literature“ te jedan od novijih autora Drago Župarić u djelu „Kršćanski latinisti“. Postoje autori koji su se bavili Boetijem detaljnije kao što su talijanski profesor latinske literature Claudio Moreschini u djelu „Povijest patrističke filozofije“ koji ga svrstava u kršćanina te Marko Višić, koji ga ne smatra kršćaninom.¹ Specifičnost je pak ovoga rada analiza Boetijeve filozofije na temelju njegovog djela „Utjeha filozofije“ čime se dosad mali broj znanstvenika bavio. Jedan od njih je i Marko Višić, već gore spomenut, koji je s latinskoga preveo „Utjehu filozofije“ te je napisao uvodno istraživanje i komentare koji se dotiču i teme kojom ćemo se mi baviti. Boetijevo djelo „Utjeha filozofije“ je relevantno jer je to njegovo zadnje djelo, stoga i *summa* svega njegovoga razmišljanja kao filozofa. U ovom ćemo radu najprije nešto reći o Boetiju te o njegovim djelima. Potom ćemo ući dublje u analizu neoplatonizma, filozofiju koja je od svih filozofija antičkoga svijeta najbliža kršćanstvu, a ujedno je imala i najveći utjecaj na Boetija. Nakon toga ćemo ukratko opisati sadržaj „Utjehe filozofije“ te na kraju analizirati to djelo tj. u kojim dijelovima se njegova filozofija podudara s antičkim filozofijama, a u kojim dijelovima je kršćanska. Na kraju ćemo dati osvrt možemo li iz te analize zaključiti da je bio kršćanin.

¹ Detaljni podaci o svim ovim radovima se mogu naći u popisu literature na kraju rada.

2. Boetijev životopis

Boetije, punim imenom Anicije Manlije Torkvat Severin Boetije (*Anicius Manlius Torquatus Severinus Boethius*), rodio se oko 480. godine u Rimu u uglednoj obitelji Anicija. U ranoj dobi je ostao bez oca nakon čega mu odgajateljem postaje očev prijatelj Kvint Aurelije Memije Simah, vrlo poznat govornik svoga doba te branitelj poganstva. Primio je najbolje klasično obrazovanje u Rimu i u Ateni. Tijekom obrazovanja se zanimao za mnoge discipline, ali najviše za filozofiju, kojom se odlučio baviti ostatak svoga života. Za njegova života Italijom vlada ostrogotski kralj Teodorik, Odoakrov nasljednik, koji na svoj dvor poziva mnoge ugledne književnike, a među njima i Boetija zbog njegove učenosti. Odlučio ga je uvrstiti među patricije. Na dvoru je Boetije vršio, uz filozofski i prevodilački rad, i političke dužnosti i to dužnosti senatora, kvestora, konzula te „predsjednika vlade“ (*magister officiorum*). Smatra se da je Boetije pošteno i uzorno obavljao svoje dužnosti te da je bio čestit u svome životu. Boetije je, premda drag kralju Teodoriku, bio optužen za izdaju. Naime, senator Albin je bio optužen za urotu jer je bio u kontaktu s bizantskim carem. Boetije ga je branio pa je Teodorik i njega, nedužnog, optužio da kuje urotu protiv kralja. Kralj ga je dao uhititi i baciti u tamnicu u Paviji gdje je 524./525. godine i pogubljen. U tamnici je, tijekom posljednje godine života, napisao svoje najpoznatije djelo „Utjeha filozofije“ (*Consolatio philosophiae*).²

² Marko VIŠIĆ, „Boetije, život i djelo“, u: BOETIJE, *Utjeha filozofije*, prir. i prev. Marko Višić, Unireks, Podgorica, 2008., 26.-28.

3. Boetijeva djela

Boetije je vrlo plodan pisac, čija su djela ostavila dubok trag i imala ogroman utjecaj na kasniju književnost. Pisao je djela filozofskog karaktera, a uz to je i prevodio grčka djela, što je vrlo značajno jer se kasnije na Zapadu gubi znanje grčkoga jezika, a s time i sve ono što je napisano na grčkom. Njegova se djela, s obzirom na sadržaj, mogu podijeliti na znanstvena, teološka i logička. U prvoj se skupini nalaze djela *Institutio arithmetica* („Aritmetičko obrazovanje“), rasprava o brojevima i odnosima među njima te *Institutio musica* („Glazbeno obrazovanje“), rasprava o harmoniji i akustici antičke glazbe. To djelo predstavlja jedan od najboljih izvora za proučavanje antičke glazbe. U teološku skupinu spadaju djela *De trinitate* („O Trojstvu“), *De natura et persona Christi, contra Eutychem* („O Kristovoj naravi i osobi, protiv Eutiha“), *Brevis Christianae fidei complexio* („Kratak prikaz kršćanske vjere“) te *Utrum Pater et Filius et Spiritus Sanctus de divinitate supstantialiter praedicentur* („Može li se Ocu, Sinu i Duhu Svetome supstancijalno pripisati božansko“). Boetije u tim djelima raspravlja o biti Trojstva te o Kristovoj naravi pomoću Aristotelovih kategorija i relacija. Boetije je zagovaratelj i branitelj jednakosti božanskih osoba unutar Trojstva, što bi značilo da je pobornik Nicejskoga vjerovanja, a protivnik arijanizma,³ hereze koja je u to vrijeme vrlo raširena.⁴ Zadnja skupina njegovih djela, logička, podrazumijeva što njegova djela, što njegove komentare i prijevode s grčkog jezika. Što se tiče prijevoda, Boetije je htio prevesti sva Platonova i Aristotelova djela kako bi ih međusobno pomirio, ali je uspio prevesti samo Aristotelova djela i to *Analitica priora et posteriora* („Prva i posljednja analitika“), *Topica* („Topika“), *Sophistarum elenchi* („Pobijanja sofista“), *Categoriae* („Kategorije“) i *De interpretatione* („O tumačenju“). Tako obiman posao nije uspio ostvariti što zbog prerane smrti, što zbog opsežnosti rada. Uz to je napisao komentare na Porfirijevo djelo *Isagoge* („Uvod u Aristotelove Kategorije“), zatim komentar na Aristotelove „Kategorije“ i na djela *De interpretatione* i *Topica* Aristotela i Cicerona.⁵ U Boetijeva originalna djela iz logike spadaju *Introductio ad categoricos syllogismos* („Uvod u kategoričke silogizme“) u dvije knjige, *De hypotheticis syllogismis* („O hipotetičkim silogizmima“) u dvije knjige, *De divisione* („O razdiobi“), *De topicis differentiis* („O topičkim razlikama“) u pet knjiga te

³ Na Nicejskom je koncilu 325. arijanizam bio osuđen. Proglašen je herezom jer degradira odnose u Trojstvu u smislu da Sin i Duh Sveti nisu jednaki Bogu Ocu.

⁴ M. VIŠIĆ, n.dj., 29.-30.

⁵ Juraj PAVIĆ, Tomislav Zdenko TENŠEK, *Patrologija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., 319.

njegovo najpoznatije djelo *Consolatio philosophiae* tj. „Utjeha filozofije“, kojim ćemo se baviti u ovom radu, stoga više o njemu nešto kasnije.⁶

⁶ M. VIŠIĆ, n.dj., 31.

4. Neoplatonizam

U razdoblju u kojem je Boetije živio, uslijed propadanja Rimskoga Carstva, političke i ekonomske nestabilnosti, ljudi se sve više okreću filozofiji i vjeri. U religiji posebno važan utjecaj ima kršćanstvo kao nova religija koja ima mjesta za svakoga, za najsiromašnije i potlačene, pa čak i za robove. Najraširenije filozofije su stoicizam, platonizam te neoplatonizam, ali upravo neoplatonizam dobiva na sve većoj afirmaciji. Neoplatonizam je imao najviše utjecaja i na Boetija, kojim se bavimo u ovom radu, stoga ćemo dublje ući u filozofiju neoplatonizma.

Začetnikom neoplatonizma smatra se Amonije Sakas (oko 175. – 242.) koji je predavao u Aleksandriji, ali nije ništa zapisao. Njegov učenik Plotin (205. – 270.), koji je najviše doprinio neoplatonizmu i čije se ime najviše veže uz neoplatonizam, zapisao je njegovo učenje. Plotin je živio i djelovao u trećem stoljeću, a 244. je godine otvorio svoju školu u Rimu. Njegove zapise je objavio Porfirije iz Tira (232. – 304.), Plotinov nasljednik, u šest *Eneada* u kojima su se nalazila 54 Plotinova predavanja. Plotin se u svojoj filozofiji okreće prema transcendentnomu i smisao ljudskog života traži u transcendentnomu, za razliku od ostalih filozofija koja traže smisao ljudskoga života u ovozemaljskome. Plotin uvodi koncept Jednoga, koji je nadbiće i koji je iznad svega, okarakteriziran kao nepojmljiv, apsolutan i jednostavan. Plotin smatra da postoje tri hipostaze:⁷ prva je Jedno koje je najviša hipostaza i ono nije utemeljeno ni na jednoj hipostazi, već na samoj sebi, dok su druge utemeljene na onoj višoj. Iz Jednog proizlaze dvije hipostaze (ili emancije) pri čemu izvorna ništa ne gubi od sebe: prva je um (*nous*), koji je slika Jednoga, a iz njega proizlazi duša (*psyche*), koja se dijeli na dva dijela: višu, usmjerenu prema umu (duhovna duša), te nižu, usmjerenu prema osjetilnom (osjetilna duša). Materija je posebna kategorija, koja je na dnu svega, koja zapravo i nije hipostaza, već je okarakterizirana kao nebiće. Premda nebiće, materija ipak nije anti-Jedno, iz čega bi proizašlo da Plotin naučava dualizam, već se na stepenicama, na čijem je vrhu Jedno, nalazi na dnu, najudaljenije od Jednoga. Stoga, ako Jedno gledamo kao svjetlost, kad ono isijava, ne dolazi u svom punom sjaju do materije pa ona prebiva u tami.

Neoplatonska se pak etika sastoji u tome da se duhovna duša oslobodi materije, koja je uronjena u tamu, i da se sjedini u konačnici s Jednim. Sjedinjenje s Jednim se postiže u tri stupnja: prvi stupanj je askeza, kojom se rješava osjetilnog, koje ga sputava u sjedinjenju,

⁷ Hipostaza je trajna osnova stvari, bit stvari. („hipostaza“, *Hrvatski jezični portal*, dostupno na stranici <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, zadnji pristup 1. rujna 2018.)

drugi je prosvjetljenje, koje se postiže intelektualnim promišljanjem, a treći stupanj je ekstaza ili kontemplacija, u kojoj se duša sjedinjuje s Jednim.⁸ Čovjek uzdizanjem iznad tjelesnog, kontemplacijom promatra, vidi i poistovjećuje se s Jednim, što bi značilo da u samome sebi, u svojoj duši, nalazi boga te, sjedinjujući se s njim, sam postaje bog.⁹

Neoplatonizam je značajno utjecao na oblikovanje kršćanske misli. To se dogodilo jednim dijelom i preko Aurelija Augustina (354. – 430.) koji se obratio na kršćanstvo proučavajući, između ostaloga, upravo i neoplatonske spise, a on je pak ostavio ogroman utjecaj na kasniju teologiju i kršćansku misao. Razmotrit ćemo neke stvari u kojima su neoplatonizam i kršćanstvo slični: kontemplacija, koja u neoplatonizmu, a i u kršćanstvu ima najviše mjesto, kojom se postiže ujedinjenje s Bogom. Također se u kršćanstvu, kao i u neoplatonizmu, pejorizira tijelo i rad u smislu da je kontemplacija puno vrednija. U kršćanstvu se, najviše preko Augustina, afirmiralo mišljenje da treba prezreti tijelo i osloboditi duh, kako bi se postigao bolji duhovni život. Na tim dvjema mislima se temelji monaštvo ranoga kršćanstva u vidu kontemplacije i askeze. S time su povezana i tri puta duhovnoga života: *via purgativa* (put čišćenja), koja se postiže preko askeze, *via illuminativa* (put prosvjetljenja), put promišljanja i introspekcije u potrazi za Bogom te *via unitiva* (put ujedinjenja), u kojoj je duša u ekstazi, sjedinjena s Bogom. Ta tri puta su veoma slična neoplatonskim, ali razlika postoji u tome što po neoplatonistima čovjek sam, svojim naporom dolazi do sjedinjenja s Jednim, a u kršćanstvu Bog odlučuje kad će nekome dati iskustvo sjedinjenja. Neoplatonizam je imao najviše utjecaja na kršćanstvo u smislu forme, odnosno sheme, ali su pisci, koji su neoplatonske ideje prenijeli u kršćanstvo, izmijenili njihov sadržaj tj. prilagodili su ga kršćanstvu. Proučavajući malo dublje neoplatonsku filozofiju može se uočiti da su oni u nekim stvarima zapravo bitno drugačiji. Jedna od njih je ljudsko djelovanje, koje u neoplatonizmu nema nikakvu vrijednost, osim kad je ta djelatnost spoznaja.¹⁰ Naime, oni su smatrali da u životu trebamo biti oslobođeni rada, kako bismo postigli unutrašnji mir preko tri stupnja kojima se dolazi do ekstaze. Uza sve sličnosti postoje neke nesavladive razlike: Božje utjelovljenje, uskrsnuće tijela, soteriologija (nauk o Kristovom otkupiteljskom djelu), kozmogonija, koje su neoplatonisti negirali. Porfirije iz Tira je Isusa Krista, doduše, smatrao mudracem, kao onoga koji je sjedinjen s *nousom*, ali ne i Bogom jer nije prihvaćao utjelovljenje. Svaki se čovjek, naime, pokušava osloboditi materije i ujediniti s Bogom, pa

⁸ Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, *Povijest kršćanske literature: Patrologija od početka do sv. Ireneja*, Kršćanska sadašnjost, sv. 1, Zagreb, 1998., 250.-252.

⁹ M. VIŠIĆ, n.dj., 24.

¹⁰ T. ŠAGI-BUNIĆ, n.dj., 249.-252.

kako onda Bog može napraviti obrnuto, uzeti tijelo i tako se poniziti?¹¹ Na Boetija su osim neoplatonizma utjecali i platonizam, na kojem je i nastao neoplatonizam, i stoicizam, ali o tim filozofijama ćemo reći nešto više tijekom analize „Utjehe filozofije“.

¹¹ T. ŠAGI-BUNIĆ, n.dj., 254.-255.

5. *Consolatio philosophiae* (Utjeha filozofije)

S obzirom na to da se ovo istraživanje temelji na djelu „Utjeha filozofije“ sada ćemo ukratko opisati, knjigu po knjigu, filozofiju ovoga djela, a nakon toga analizirati sadržaj i filozofiju te koje zaključke možemo iz toga izvući s obzirom na cilj rada. Boetijevo djelo „Utjeha filozofije“ je podijeljeno u pet knjiga te je napisano u prozi i stihovima, koji se kroz cijelo djelo uzastopno izmjenjuju. Pjesme, a ima ih 38, napisane su u raznim metrima, prate autorovo raspoloženje i spoznaje te su vezane uz temu o kojoj se raspravlja.

5.1. Prva knjiga

Prva knjiga započinje pjesmom, napisanom u elegijskom distihu, u kojoj Boetije spominje Kamene (italska verzija za Muze) koje ga sad, kad je u tamnici, prisiljavaju da piše žalosne pjesme. Muze kod Boetija predstavljaju osjećaje, a Filozofija (*Philosophia*, Boethius, *Consolatio philosophiae*, I, P3)¹² razum, koji mu u ovoj nevolji može više pomoći nego osjećaji. Nakon toga slijedi prozni tekst, u kojem opisuje da mu u tamnicu, dok razmišlja, dolazi jedna žena za koju kasnije otkriva da je Filozofija (Mudrost), koja je ovdje personificirana. On Filozofiju opisuje kao vrlo dostojanstvenu i snažnu ženu, ali i ženu koja ima vrlo mnogo godina. Haljina, koju je sama satkala, vrlo joj je čvrsto satkana. Na donjem rubu haljine ima utkano grčko slovo Π, kao početno slovo riječi *praktiké* (πρακτική, praktična, tj. djelatna filozofija), a na gornjem rubu grčko slovo Θ, kao početno slovo riječi *theōrētiké* (θεωρητική, teorijska tj. misaona filozofija). Ta dva slova su povezana stepenicama, koje simboliziraju uspinjanje od nižega, djelatnoga života prema misaonomu, višem i savršenijem životu. U jednoj ruci drži knjigu, koja je simbol znanja i učenosti, a u drugoj žezlo, koje je simbol najviše časti. Čim je vidjela Muze do njegovog kreveta, razbjesnila se i nazvala ih scenskim bludnicama (*scenicae meretriculae*, Boeth., *Cons.*, I, P1). Muze mu ne daju lijek, već otrov jer ga one još više potiču na sumorno raspoloženje u kojem se nalazi zbog svojih nevolja i od kojeg ga je ona došla izliječiti. Ona mu govori da ga je došla utješiti jer je uvijek bio njezin vjeran učenik i govori kako su oni, koji su joj se pokoravali i živjeli po njezinim načelima, patili na ovom svijetu, ali da je to upravo bila

¹² Boethius, *Consolatio philosophiae* (dostupno na stranici http://faculty.georgetown.edu/jod/boethius/jkok/list_t.htm, zadni pristup 14. rujna 2018.; svi primjeri u radu su iz tog izdanja). Uz latinski tekst korišten je i prijevod: BOETIJE, *Utjeha filozofije*, prir. i prev. Marko Višić, Unireks, Podgorica, 2008.

njihova pobjeda. Filozofija zatim spominje primjere Sokrata, Anaksagore, Zenona i još nekih rimskih filozofa. Filozofija mu, vidjevši da na te riječi gorko plače, govori neka joj kaže uzroke svojega plača tj. neka joj povjerljivo pokaže svoje rane, upravo kao bolesnik liječniku, kako bi mogla iscijeliti te rane. One moraju izaći na vidjelo, pred svjetlo očiju Mudrosti (*Philosophia*). Nakon tih riječi autor, ohrabren, počinje opisivati svoje nevolje. Boetije govori kako je uvijek živio pošteno, kako se odlučio na državnu službu jedino radi brige za opće dobro, a sad nije za to nagrađen, već kažnjen. Nadalje, nikad nije težio za materijalnim dobrima, već je uvijek težio da postane što sličniji Bogu. Nakon što je on izrekao svoje boli, ona je započela sa svojim liječenjem. Najprije mu je postavila nekoliko pitanja kako bi vidjela u kojem je stanju njegov duh, a nakon što ga je ispitala, rekla je da je spoznala uzroke njegove bolesti.¹³

5.2. Druga knjiga

U drugoj knjizi Filozofija Boetiju otkriva uzrok njegove bolesti, a to je čežnja za prijašnjom slavom tj. za blagodatima sudbine. Najprije započinje objašnjavati Sudbinu i kakva je ona. Sudbina [*Fortuna* (sreća, dobre ili loše prilike), Boeth., *Cons.*, II, P2] nepostojana je i promjenljiva, čas daje, čas oduzima, stoga se ne treba u nju uzdati i klanjati kao nekakvom božanstvu. Ona obmanjuje lažnim sjajem. Filozofija zatim, kako bi mu što bolje i jasnije objasnila Sudbinu, govori na usta same Sudbine. Sudbina govori autoru da se nema pravo tužiti na nju jer da je nepostojanost i hirovitost njezina narav te da je njezino pravo da upravlja sa svojim kako hoće. On se nalazi u njezinom carstvu gdje je zakon jednak za sve, gdje nitko nije u potpunosti sretan, a i ta sreća se može lako izmijeniti jer nitko od smrtnika zapravo ne posjeduje ono što ima jer kad bi stvarno imao, ne bi mogao izgubiti. Nakon što je Sudbina završila govor, autor se i dalje žali da je njegova bol veća od tih njezinih riječi, na što mu Filozofija odgovara da se ne bi smio žaliti na Sudbinu jer da je veliko njegovo bogatstvo (rođen je u plemenitoj obitelji, ima čestitu ženu i velik je ugled njezinih roditelja, ima mušku djecu koja su postala konzuli). On je zapravo imao i još uvijek ima mnogo, što bi većina mogla samo sanjati. Iz toga proizlazi da je, ako se sreća nalazi u ovozemaljskim stvarima, sretan. Međutim, ovozemaljska je sreća prolazna, a istinska sreća nije u prolaznim, vanjskim stvarima, već u nama samima, da gospodarimo sami sobom: ne posjed (ono što imaš), već tvoj karakter, ono što jesi. Sudbina ne vodi k istinskoj sreći jer je

¹³Dostupno na stranici http://faculty.georgetown.edu/jod/boethius/jkok/toc1_t.htm, zadnji pristup 12. rujna 2018.

nestalna i prevrtljiva. Ljudi sebe, zbog toga što žele krive stvari, spuštaju na razinu ispod vlastitog dostojanstva, suprotno od onoga za što ih je stvorio Tvorac, davši im razum. Na kraju Sudbina kaže da ljudima više koristi loša nego dobra sudbina jer dobra vara ljude, a loša pokazuje svoje pravo lice i daruje istinske prijatelje jer samo istinski ostaju uz prijatelja u nevolji.¹⁴

5.3. Treća knjiga

U trećoj knjizi Filozofija je odlučila Boetiju govoriti o istinskoj sreći. Istinska sreća¹⁵ je savršeno stanje jer je ispunjenje čovjekove želje, koja je zajednička svim ljudima, a postiže se sjedinjenjem svih dobara. Premda svi teže postići istinsku sreću, većinu ljudi zabluda vodi krivim putem jer jedni traže sreću u bogatstvu, drugi u moći, treći u častima, neki opet u slavi te u užitku i zadovoljstvu. Ljudi vjeruju da će posjedovanjem toga svega pronaći potpuno zadovoljstvo, ali to nije istina jer im to ne daje dostatnost ni potpuno zadovoljenje, već nesigurnost i potrebu za drugim kako bi zaštitili svoje bogatstvo. Bogatstvom se ne može biti potpuno zadovoljan, vlašću moćan (vladari svaki trenutak mogu biti svrgnuti s prijestolja), ispraznim položajima i počastima istinski poštovan, slavom koja dolazi od naklonosti svjetine poznat (takva slava je nestalna i kratkotrajna), niti užiticima radostan jer oni zapravo donose patnju. Međutim, samodostatnost, moć, slava, poštovanje i ugodnost su nešto dobro, za čime svi teže te su jedno te isto. Sada Filozofija prelazi na objašnjavanje u čemu se sastoji potpuna sreća, ali prvo postoji li uopće ta savršena sreća i kako se to može znati. Ona sigurno postoji i možemo znati upravo stoga jer postoji nesavršena sreća u ovozemaljskim dobrima, a stoga što mi tu sreću prepoznavamo i nazivamo nesavršenom, nužno postoji i savršena sreća. Filozofija zaključuje da je Bog savršena sreća jer je on počelo svega postojećega, a ne postoji ništa što bi bilo veće od počela. Bog je također savršeno dobro, stoga su dobro i Bog jedno te isto. Bog (božanstvo) i sreća su savršeno dobro čime se zaključuje da ljudi postignućem sreće postižu božanstvo tj. postaju bogovima. Bog je također jedno jer sve što je dobro je jedno, a budući da je Bog savršeno dobro, onda je i savršeno Jedno. U prethodnim dvjema rečenicama možemo uočiti neoplatonističke dijelove. Filozofija tu daje primjer duše i tijela, koji su živo stvorenje kad su zajedno, a kad se razdvoje, nisu. Filozofija Boetiju govori da je sada spoznao cilj

¹⁴ Dostupno na stranici http://faculty.georgetown.edu/jod/boethius/jkok/toc2_t.htm, zadnji pristup 12. rujna 2018.

¹⁵ Boetije za istinsku sreću koristi riječ *beatitudo* (Boeth., *Cons. Philos.*, III, P10) koja bi značila blaženstvo, a blaženstvo je stanje koje se pripisuje samo Bogu.

svega, a taj cilj je ono što svi žele, tj. svi žele istinsku sreću, a istinska sreća je apsolutno dobro, stoga je cilj svega apsolutno dobro. Bog upravlja svijetom jer samo on može, kao počelo bez počela, te sam ostajuću nepokretan (*ipse manens*, Boeth., *Cons.*, III, P12) prirodu držati u takvom poretku. („*Non tam uero certus naturae ordo procederet nec tam dispositos motus locis, temporibus, efficientia, spatiis, qualitibus explicarent nisi unus esset qui has mutationum uarietates manens ipse disponderet*“, Boeth., *Cons.*, III, P12). Bog je i samodostatan, ne treba mu nikakva izvanjska pomoć, već sam sve, svojim htijenjem stvara i obdržava. On sve uređuje dobrom jer on sam je dobro, a iz sebe sve uređuje. Dakle, načela po kojima svijet funkcionira jesu dobro. Bog svime upravlja i nitko mu se ne može suprotstaviti. Sve se pokorava Bogu, svatko tko djeluje u skladu s naravi. Bog je i svemoguć, a budući da on ne može činiti zlo, zlo niti ne postoji. Što se tiče nepostojanja zla, možemo uočiti naučavanje karakteristično i za neplatonizam i za kršćanstvo. Međutim, Boetije vjeruje da zlo postoji u namjeri, stoga smatra da svaki čovjek ima slobodnu volju da izabere ili dobro ili loše i da je odgovoran za to što izabere.¹⁶

5.4. Četvrta knjiga

U četvrtoj knjizi se raspravlja o dobrim i zlim ljudima. Autor Filozofiji iznosi čuđenje o tome kako, ako je vladar svega dobar, zlo uopće može postojati i zli još k tome nekažnjeno prolaziti, a dobri trpjeti kazne. Boetije kaže da je možda upravo to uzrok njegove boli. Filozofija mu nato odgovara da nije kako on misli. Naime, govori ona, moć je osobina dobrih, a nemoć zlih. Svi ljudi, i dobri i zli, žele postići istinsku sreću, a za postizanje toga cilja su potrebne i moć i volja. S obzirom da zli nastoje to postići, dakle, imaju volju, ali nisu je u sposobnosti postići, dakle, nemaju moć, dolazimo do logičkoga zaključka da su zli nemoćni. Zli upravo ne mogu ostvariti svoju želju jer misle da će je ostvariti radeći ono što žele, što ih zadovoljava, ali istinska sreća se ne nalazi u vršenju zlih djela, već dobrih. Dakle, da bi se dostiglo istinsku sreću, treba činiti dobro po uzoru na vrhovno dobro. Zatim Filozofija govori o nagradi dobrih i kazni zlih. Opet se pojavljuje naučavanje koje je preuzeto iz neoplatonizma. Naime, dobri su samim time što su dobri već istinski sretni jer je sreća dobro. Nagrada za dobre je da postaju bogovima, dok je kazna za zle gubitak ljudske naravi i sniženje ispod ljudskoga dostojanstva, tj. na razinu životinje. Zli su zapravo zadržali samo

¹⁶ Dostupno na stranici http://faculty.georgetown.edu/jod/boethius/jkok/toc3_t.htm, zadnji pristup 12. rujna 2018.

oblik ljudskoga tijela, dok im se duh pretvorio u čudovište te ih zbog toga ne možemo smatrati ljudima. Zli su sretniji kad trpe kazne nego kad ne trpe, jer na neki način sudjeluju u dobrome: ono što je pravedno je i dobro, a pravedno je što su zli kažnjeni, dakle, kazna se gleda kao nešto dobro jer je to pravedno. Zli srećom smatraju slobodno vršenje zla i izbjegavanje kazne za počinjeno zlo, ali ne shvaćaju da su, kad izbjegnu kazne, još nesretniji. Filozofija zaključuje da je svaka sudbina dobra jer je pravedna kazna za zle, a nagrada za dobre. Nesretan je onaj koji čini nepravdu, a ne onaj koji je trpi jer činitelj zaslužuje kaznu pa zbog toga ne može biti sretan. Zle se treba smatrati bolesnicima; stoga ih treba sažalijevati, a ne mrziti. Nakon toga autor od Filozofije traži objašnjenje zašto, znajući da svijetom upravlja Bog, koji je samo dobro i ne može činiti zlo, i dobre i zle pogađa i dobro i zlo tj. na koji način se razlikuje od slučajnosti. Filozofija nato počinje objašnjavati Providnost (*Providentia*, Boeth., *Cons.*, IV, P6) i Usud [*Fatum* (ono što je unaprijed određeno), Boeth., *Cons.*, IV, P6] i koja je razlika između njih. Providnost je, kaže Filozofija, jedinstveni i nepokretni božji naum, dok je Usud promjenjivi tok vremena kojim Bog izvršava svoj naum. Bog Providnošću određuje kako bi trebalo činiti, a Usudom tj. pokretanjem svega što postoji to ostvaruje. Usud je zavisn od Providnosti jer proizlazi iz nje, što bi značilo da Providnost upravlja svijetom neuništivim poretom zakona pomoću kojih sve vodi k dobrome. Boetije takvo razmišljanje opet preuzima od neoplatonista. S obzirom na to da sva stvorenja vodi k dobrome, Bog daje nevolje dobrima i dobro zlima jer je to njima na korist, a na koji način je to njima na korist čovjeku ostaje neshvatljivo jer samo Bog vidi ljudsku nutrinu i njegov je sud pravedan. Čovjek uistinu cjelokupno božje ustrojstvo ne može spoznati već mu preostaje ustrajati u vrlinama, hrabro se boriti u duhovnoj borbi te se čvrsto držati zlatne sredine.¹⁷

5.5. Peta knjiga

U petoj knjizi Filozofija autoru, na njegov upit, objašnjava slučajnost (*casus*, Boeth., *Cons.*, V, P1). Filozofija govori da slučaj nije nasumičan slijed događaja bez uzroka i posljedice. Nasumičan slijed događaja niti ne može opstati uz Boga koji sve uzdržava, stoga je logično da ni ne postoji. Naime, tvrdnja da ništa ne nastaje ni iz čega se ne odnosi na tvorni princip (Boga), već na stvorenu materiju. Ako je materija stvorena, znači da u svemu ima svoj uzrok, a ako sve, osim Boga, ima svoj uzrok, onda ne može biti nasumičnih događaja. Filozofija u svrhu toga navodi primjer: kad neki čovjek kopa i „slučajno“ nađe ćup zlata. Taj

¹⁷Dostupno na stranici http://faculty.georgetown.edu/jod/boethius/jkok/toc4_t.htm, zadnji pristup 12. rujna 2018.

događaj može izgledati kao slučajan, ali on nije slučajan, već neočekivan, nastao prilikom istovremenih radnji s određenim ciljem (da kopač nije kopao i da netko nije sakrio ćup u zemlju, kopač ga ne bi pronašao). Dakle, obojica su imala neki cilj (jedan da kopa, drugi da sakrije ćup da ga nitko ne nađe), ali nijedan nije imao cilj da se taj ćup nađe (jedan iz neznanja, a drugi iz pohlepe). Sva ta podudaranja radnji kontrolira poredak koji proizlazi iz Providnosti (naime uzrok što je taj ćup pronađen poznat je samo Bogu), koja sve zna pa prema tome sve uređuje. Može se samo činiti da slučaj postoji, ali to je zato što ljudi ne poznaju sve uzroke svih stvari. Autor Filozofiju nato upita postoji li slobodna volja, ako sve ima svoj uzrok. Ona odgovara da postoji, da svako razumom obdareno biće posjeduje slobodnu volju te ima moć da nešto želi i ne želi. Slobodna volja ipak nije kod svih jednaka, naime, božanska bića (*divinae substantiae*, Boeth., *Cons.*, V, P2) posjeduju potpunu slobodnu volju. Termin *divinae substantiae*, koji bismo mogli prevesti kao božanska bit ili narav, kršćani upotrebljavaju samo za Boga jer samo on ima božansku bit, narav i to jednu. Možemo uočiti da Boetije taj izraz koristi u množini, što znači da smatra da postoje više božanskih naravi, što pak znači da Boetije ovdje ne misli na kršćanskoga Boga, već taj termin preuzima od neoplatonista. Naime, riječ *substantia* je ekvivalent grčkom *hypóstasis*, a nauk o hipostazama je neoplatonistički, i to nauk o tri hipostaze, što bi opravdavalo Boetijevo korištenje množine. Duša pak sve više gubi svoju slobodu kad se okreće prema niskim strastima, a kad se odaje porocima, nalazi se u ropstvu. Ostatak djela raspravlja o slobodnoj volji i Božjem predznanju, odnosno ima li čovjek uopće slobodnu volju, ako Bog zna sve unaprijed što će se dogoditi, a s obzirom da je Božje znanje nepogrešivo, nužno se mora dogoditi ono što Bog zna, iz čega bi proizlazilo da su događaji determinirani. Boetije taj problem, kojim su se bavili mnogi filozofi, razrješava objašnjenjem da naša zabluda leži u tome da ne možemo spoznati Božju jednostavnost (*simplicitas*, Boeth., *Cons.*, V, P6), ni predznanje jer je naše spoznanje ograničeno. Bog pak zbog jednostavnosti može sve promatrati u cjelovitosti. On je vječan, a vječnost je čista prisutnost te se ne dijeli na prošlost, sadašnjost i budućnost, već je uvijek sadašnjost. Svijet mu se pokazuje u njegovoj vječnoj sadašnjosti, stoga Bog ne može znati stvari koje bi za njega bile budućnost. Bog sve događaje promatra kao da se sada događaju pa on nema predznanje budućnosti, već istinsko znanje o neprolaznoj sadašnjosti. Zaključak filozofije je da čovjek ima slobodnu volju, a s obzirom da Bog sve promatra i sve se događa pred njim čovjek ima obavezu živjeti čestito.¹⁸ Djelo „Utjeha filozofije“ je djelo koje je ponajprije služilo Boetiju kao utjeha, koja mu je bila

¹⁸ Dostupno na stranici http://faculty.georgetown.edu/jod/boethius/jkok/toc5_t.htm, zadnji pristup 12. rujna 2018.

potrebna u nevolji koja ga je snašla. Boetije, u duši prodrman, tu utjehu pronalazi u filozofiji tj. spoznaji svega i zaključuje da je utjeha u čestitom življenju, čega je nagrada istinska sreća, a nevolje su dane da nas prokušaju. Boetije je tom spoznajom dobio tako željenu utjehu te je, znajući da je ispravno živio, mogao mirno otići u smrt.

6. Analiza „Utjehe filozofije“

Sada ćemo analizirati svaku bitnu stavku Boetijeve filozofije. Za predstavnika kršćanskih autora kao mjerodavnoga ćemo uzeti Aurelija Augustina, koji pripada među četiri crkvena oca,¹⁹ čiji su ugled i utjecaj neprocjenjivi i neupitni. Augustin je i dobro poznao neoplatonističke spise, pomoću kojih se i obratio na kršćanstvo.

6.1. Bog (*Deus*)

O Boetijevom naučavanju o Bogu poslužiti ćemo se jednom Boetijevom pjesmom koja se nalazi u devetom poglavlju treće knjige „Utjehe filozofije“. Pjesma je napisana u heksametru i donosi sažet prikaz Boga i kozmološkog sustava. Boetije se u toj pjesmi služio neoplatonističkim komentarom Platonovog djela „Timeja“.²⁰ Boetije u toj pjesmi o Bogu pjeva da je on onaj koji vlada svijetom vječnim razumom (*qui perpetua mundum ratione gubernas*, Boeth., *Cons.*, III, M9, 2), da je začetnik neba i zemlje (*terrarum caelique sator*, Boeth., *Cons.*, III, M9, 2), da je onaj koji daje da se sve pokreće, ostaje nepokretan (*stabilisque manens das cuncta moueri*, Boeth., *Cons.*, III, M9, 3). Nadalje, Boetije pjeva da Bog svoje djelo stvara zbog naravi vrhovnoga dobra (*quem non externaepulerunt fingere causae materiae fluitantis opus uerum insita summi forma boni*, Boeth., *Cons.*, III, M9, 4 - 6), da svime upravlja po vječnom uzoru (*cuncta superno ducis ab exemplo*, Boeth., *Cons.*, III, M9, 6 - 7) i da je sam najljepši (*pulcherrimus ipse*, Boeth., *Cons.*, III, M9, 7), a da je svijet, koji nosi u mislima, lijep (*mente gerens mundum pulchrum*, Boeth., *Cons.*, III, M9, 7 - 8). Nadalje, za Boga kaže da sve slaže u savršene dijelove oblikujući ih prema slici sličnoj kao što je on sam (*similique in imagine formans perfectasque iubens perfectum absoluere partes*, Boeth., *Cons.*, III, M9, 8 - 9), da počela veže zakonima (*numeris elementa ligas*, Boeth., *Cons.*, III, M9, 10). Boetije zatim pjeva o trostrukoj naravi duše (*triplex natura*, Boeth., *Cons.*, III, M9, 13), koja svoje kretanje sastavlja u dva kruga i na kraju se vraća u sebe (*quae in duos orbem motum glomeravit*, Boeth., *Cons.*, III, M9, 15). Zatim Boetije pjeva da Bog stvara niže duše i bića istim uzrocima (*minores animas vitasque causis paribus*, Boeth., *Cons.*, III, M9, 18), koje Bog čini da se blagim zakonom vrate k njemu (*quas facis lege benigna reduci ad te*, Boeth., *Cons.*, III, M9, 20 - 21). Boetije taj nauk o duši preuzima od neoplatoničara, koji su tu

¹⁹ Ostala trojica su Ambrozije, Jeronim i papa Grgur Veliki.

²⁰ BOETIJE, *Utjeha filozofije*, prir. i prev. Marko Višić, Unireks, Podgorica, 2008., 136.

misao razvili od Platona. Ta duša, po neoplatonistima, prožima cijeli svijet i sve pokreće. Ona se dijeli na dva dijela, odnosno dva kruga, a svaka se vraća sebi nakon kružnog pokreta tj. „obraćenjem“; tako se sve vraća svojem počelu tj. Bogu. Ta dva kruga predstavljaju nebeski ekvator i ekliptiku (godišnja putanja Sunca). Iz te duše potječu duše živih bića koje se vraćaju svome počelu.²¹ Boetije to razmišljanje preuzima od neoplatonista i ono ne odgovara ispravnom kršćanskom vjerovanju.

U zadnjem dijelu pjesme Boetije se moli Bogu govoreći:

„*Da, pater, augustam menti conscendere sedem,
da fontem lustrare boni, da luce reperta
in te conspicuos animi defigere uisus.
Dissice terrenaе nebulas et pondera molis
atque tuo splendore mica; tu namque serenum,
tu requies tranquilla piis, te cernere finis,
principium, uector, dux, semita, terminus idem.*“ (Boeth., *Cons.*, III, M9, 22 – 28)

Pritom ga naziva *serenum* (vedrina), *requies tranquilla* (blagi počinak), *principium* (početak), *uector* (pokretač), *dux* (vođa), *semita* (staza), *terminus* (kraj). K Bogu treba biti upravljen naš pogled jer se duša k njemu vraća. Ti nazivi pripadaju i neoplatonističkome i kršćanskome Bogu, koji je za čovjeka sve dobro.

Sada ćemo se osvrnuti na prozu, konkretnije na treću knjigu. Treća knjiga je odabrana jer govori o Bogu i istinskoj sreći tj. najviše se bavi Božjim osobinama koje su karakteristične i za neoplatonizam i za kršćanstvo. Dakle, tu možemo vidjeti sličnost između neoplatonizma i kršćanstva, ali sada ćemo to detaljnije razložiti. Boetije u trećoj knjizi Boga naziva vrhovnim dobrom (*summum bonum*) i izvorom svakoga dobra (*fons omnium bonorum*) te počelom (uzrokom) svih stvari (*princeps rerum omnium*) te krajnjim ciljem (*finis*).

Boetije također o Bogu naučava da je istinska sreća (*beatitudo*) jer je on počelo (*princeps*, Boeth., *Cons.*, III, P10) svega postojećega, a ne postoji ništa što bi bilo veće od počela te je savršeno dobro (*perfectum bonum*, Boeth., *Cons.*, III, P10). Savršeno dobro, pak, isto je što i istinska sreća: „...*perfectum bonum ueram esse beatitudinem constituimus: Ueram igitur beatitudinem in summo deo sitam esse necesse est*“ (III, P10). Bog tj. božanstvo

²¹ Claudio MORESCHINI, *Povijest patrističke filozofije*, prir. Stjepan Kušar, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., 480.

(*divinitas*, Boeth., *Cons.*, III, P10) i sreća su savršeno dobro čime se zaključuje da ljudi postignućem sreće postižu božanstvo tj. postaju bogovima. („*Nam quoniam beatitudinis adeptione fiunt homines beati, beatitudo uero est ipsa diuinitas, diuinitatis adeptione beatos fieri manifestum est. Sed uti iustitiae adeptione iusti, sapientiae sapientes fiunt, ita diuinitatem adeptos deos fieri simili ratione necesse est*“, Boeth., *Cons.*, III, P10). To je također neoplatonistički element jer su oni naučavali da se duša treba vratiti u sebe kako bi se sjedinila s Jednim tj. kako bi i sama postala bogom.²² Kršćani pak ne vjeruju da će postati bogovima. Kršćani, doduše, vjeruju da nakon smrti dolazi do sjedinjenja s Bogom, što znači da će duša biti dio božanske naravi, ali će svaka duša zadržati svoj identitet. S druge strane, neoplatonisti smatraju da se duša poistovjećuje s Jednim, što znači da gubi svoj identitet i postaje bogom.²³ S time u vezi možemo spomenuti i to da kršćani vjeruju u Boga koji se može upoznati, dok neoplatonisti smatraju da se Jedno ne može nikako spoznati, dapače smatraju da spoznaju u odnosu Bog-duša treba prevladati i postići jedinstvo s Jednim. Neoplatonisti smatraju da to jedinstvo čovjek postiže svojim naporom, a po kršćanima čovjek sjedinjenje s Bogom ne postiže sam, već mu Bog to iskustvo tijekom života daruje kad god želi.

Bog je također jedno jer sve što je dobro je jedno, a budući da je Bog savršeno dobro, onda je i savršeno Jedno (*Unum*, Boeth., *Cons.*, III, P11), koje omogućuje svim stvarima postojanje. Zbog toga sve teži jedinstvu i Jednome, jer bez toga ne bi ni postojalo. Nauk da je Bog Jedno i da je uzrok svega postojećega Boetije je preuzeo iz neoplatonizma. U kršćanstvu također nailazimo na nauk da je Bog Jedno i da je nedjeljiv. Naime, opće je poznato da kršćani vjeruju u jednoga Boga i da je on, premda Trojstvo, Jedan i nije podijeljen između Trojice, već je vječno jedinstvo.

Možemo vidjeti da je Boetijev Bog sličan kršćanskome u smislu Božjih svojstava i osobina, koje smo već naveli. Međutim, Boetije nigdje ne konkretizira svoga Boga kao što kršćani čine. Za kršćane je Bog osobni Bog, koji se objavljuje tj. koji se objavio u osobi Isusa Krista. S obzirom na to da Boetije nigdje ne spominje Isusa Krista, možemo zaključiti da je Boetijev Bog sličniji neoplatonističkome nego kršćanskome.

²² M. VIŠIĆ, n.dj., 24.

²³ T. ŠAGI-BUNIĆ, n.dj., 251.

6.2. Dobro i zlo (*Bonum et malum*)

Boetije dobro definira kao *quod tam diuersis studiis homines petunt* (Boeth., *Cons.*, III, P2). To dobro (koje je naš krajnji cilj) je, kao što smo već ustanovili, Bog, koji je vrhovno dobro. Mišljenje da je Bog vrhovno dobro susrećemo kako u neoplatonizmu, tako i u kršćanstvu. Sada ćemo razmotriti zlo, koje je suprotnost dobru. Boetije iznosi naučavanje da zlo zapravo ne postoji, kad kaže: „*Malum igitur, inquit, nihil est, cum id facere ille possit qui nihil non potest*“ (Boeth., *Cons.*, III, P12). Bog koji je vrhovno dobro jedino je počelo svega, što bi značilo da ne može postojati zlo počelo jer postoji samo jedno počelo, koje je dobro i ne može činiti zlo. Tako dolazimo do zaključka da zlo ne postoji. Nauk da zlo ne postoji nalazimo i kod neoplatonista i kršćana. Tu je važno opet spomenuti Augustina, koji zlo definira kao pomanjkanje mjere i oblika. Svako biće ima oblik, ljepotu (*species*), koja podrazumijeva mjeru (*modus*) koja, pak, podrazumijeva dobro. Zlo, budući da nema mjeru jer je lišeno dobra, nema ni oblik što znači da niti ne postoji.²⁴ Svakako je važno spomenuti i to da je Plotin smatrao da se zlo sastoji u pomanjkanju dobra.²⁵ Dakle, i neoplatonisti i kršćani se slažu u tome da je Bog vrhovno dobro (Dobrota sama) te da zlo ne postoji, već da je ono pomanjkanje dobra.

6.3. Dobri i zli i njihova nagrada

Ovdje se razmatra pitanje etike tj. nagrada dobrih i zlih i kako bi čovjek trebao živjeti. Boetije kaže da su zli, premda se drugačije čini, zapravo nesretni i nemoćni, a dobri sretni i moćni, pri čemu se koristio Platonovim „Gorgijom“.²⁶ Nagrada za dobre je već u njima samima jer je sreća dobro. Njihova nagrada je također da nakon smrti postaju bogovima, dok je kazna za zle gubitak ljudske naravi i sniženje ispod ljudskoga dostojanstva, tj. na razinu životinje. Oni se u drugom životu pretvaraju tj. reinkarniraju se u životinje. Boetije takvo razmišljanje preuzima od Platona u djelu „Fedon“, ali ono je također bilo prihvaćeno i kod neoplatonista, pa možemo reći da je takvo gledanje na nagradu (dobri postaju bogovima) i kaznu (reinkarnacija zlih u životinje) neoplatonistički element.²⁷ Nadalje, Boetije kaže da čovjek treba živjeti kreposno tj. po vrlinama (*virtus*, Boeth., *Cons.*, IV, P7) kako bi zadobio tu

²⁴ C. MORESCHINI, n.dj., 433.

²⁵ C. MORESCHINI, n.dj., 558.

²⁶ C. MORESCHINI, n.dj., 482.

²⁷ C. MORESCHINI, n.dj., 482.

nagradu, a izbjegao kaznu. U ovom stavu možemo vidjeti da je Boetijev nauk o kreposnom životu bio sličan kršćanskome, a ne neoplatonističkome. Naime, neoplatonisti su zagovarali krepostan život, ali za njih se on odvija u traženju unutarnjeg mira (jedinstva s Jednim), samo za onostrano i ne u interakciji s drugim ljudima. S druge strane, kršćani krepostan život ostvaruju u odnosu s Bogom i s drugim ljudima, u djelovanju. Potpuno je jasno da se u takvom stavu Boetije ne slaže s neoplatonistima jer je i sam obnašao političke dužnosti, što znači da nije smatrao da se krepostan život ostvaruje samo u kontemplaciji, već i u interakciji s drugim ljudima.

6.4. Providnost, Usud i slučajnost

Boetije nauk o Providnosti i Usudu crpi iz neoplatonizma tj. od Plotina. Plotin pak naučavanje o Providnosti, kao o zakonu koji sve dovodi u red, preuzima od stoika. Naime, stoicizam naučava da svijetom vlada Providnost kao vječni zakon, a da je Usud nužnost događanja u prirodi koja se ravna po zakonima. Boetije, stoici i Plotin koriste i iste termine za Providnost (*Providentia*) i Usud (*Fatum*). S obzirom da se sve odvija po zakonima, svijetom vlada harmonija, što znači da sve ima svoj uzrok i ništa se ne događa slučajno.²⁸ To naučavanje isto preuzima Boetije koji na usta Filozofije kaže da slučajnost (*casus*) ne postoji, već sve ima svoj uzrok, samo što nam nije uvijek poznat. Boetije se tu koristi i Aristotelovom „Fizikom“, što i navodi u djelu: „*Aristoteles meus id, inquit, in Physicis et breui et ueri propinqua ratione definiuit.*“²⁹ U vezi s Providnosti, Usudom i slučajnosti Boetijev se nauk poklapa sa neoplatonizmom, ali i s kršćanstvom, samo što kršćani nemaju naziv Usud u tom značenju, već Bog daje zakone kojima uspostavlja red u svijetu.

6.5. Božje predznanje (*divinus intuitus, Dei praescientia*) i slobodna volja (*libertas arbitrii*)

Boetije u petoj knjizi „Utjehe filozofije“ raspravlja o Božjem predznanju i slobodnoj volji te naučava da postoji slobodna volja i da svatko može izabrati bilo dobro, bilo zlo. Boetije je zagovornik da uz postojanje slobodne volje postoji i Božje predznanje te da jedno ne isključuje drugo, kako bi se na prvu moglo činiti. Boetije odgovor traži u Božjoj

²⁸ BOETIJE, n.dj., 20., 25.

²⁹ http://faculty.georgetown.edu/jod/boethius/jkok/5p1_t.htm, zadnji pristup 12. rujna 2018.

jednostavnosti (*simplicitas*, Boeth., *Cons.*, V, P6), koja je njegova narav. Ta Božja jednostavnost se sastoji u tome da je on vječan (*aeternus*, Boeth., *Cons.*, V, P6). Naime, vječnost se ne dijeli na prošlost, sadašnjost i budućnost, već je uvijek sadašnjost jer čim se nešto dijeli više nije jednostavno. *Simplicitas* je Božje svojstvo karakteristično za neoplatonizam, ali ono se javlja i kod kršćana.³⁰ Vječnost pak Boetije definira kao potpuno i savršeno posjedovanje beskonačnoga života („*Aeternitas igitur est interminabilis uitae tota simul et perfecta possessio*“, Boeth., *Cons.*, V, P6), a biće, koje je vječno, mora biti svjesno sebe, mora biti u sadašnjosti, uvijek treba biti kod sebe te beskonačnost promjenjivog vremena smatrati sadašnjošću („... *idque necesse est et sui compos praesens sibi semper assistere et infinitatem mobilis temporis habere praesentem*“, Boeth., *Cons.*, V, P6). Takvo naučavanje možemo naći i kod Augustina u „Državi Božjoj“ te kod Platona.³¹ Zahvaljujući toj jednostavnosti sve se događa pred Bogom u sadašnjosti, pa se ne može ni govoriti o budućnosti i o predznanju budućnosti. Mi to ne možemo spoznati jer smo ograničeni vremenom i prostorom, dok Bog nije. Mnogi su se do Boetija bavili tim problemom, ali nitko nije dao zadovoljavajući odgovor.³² Augustin je raspravljao o toj temi u knjizi „O državi Božjoj“ te je bio pobornik postojanja i slobodne volje i Božjeg predznanja (za predznanje koristi riječ *praescientia*). Stoga možemo reći da se oko toga pitanja Boetijev nauk i kršćanski poklapaju.

³⁰ C. MORESCHINI, n.dj., 459.

³¹ BOETIJE, n.dj., 216.

³² BOETIJE, n.dj., 206.

7. Zaključak

Cilj je ovoga rada bio utvrditi na temelju analize je li Boetije bio kršćanin ili ne. Tijekom rada utvrdila sam da Boetije nije bio kršćanin. Iz prethodne se analize, doduše, može zaključiti da su neoplatonizam i kršćanstvo imali neke dodirne točke i da je Boetijev nauk sličan kršćanskome, ali ne treba odmah iz toga zaključiti da je Boetije bio kršćanin. Uz to još valja spomenuti da kršćani terminologiju filozofije preuzimaju od pogana, zbog čega je još teže tražiti razlike u nečemu što je već slično. Međutim, tu postoji razlika oko gledanja na Boga, a ona je u tome, kao što sam već navela u analizi, što Boetije nigdje ne konkretizira svoga Boga kao što ga kršćani definiraju. Za kršćane je Bog osoban, objavljen u osobi Isusa Krista. S obzirom na to da Boetije nigdje ne spominje Isusa Krista, nužno je zaključiti da je Boetijev Bog sličniji neoplatonističkome nego kršćanskome jer svoga Boga ne vidi kao Isusa Krista. Nadalje, da je uistinu bio kršćanin, kako to da u svojem posljednjem djelu nije spomenuo niti Isusa Krista niti *Bibliju*? Naime, „Utjeha filozofije“ je za njega značila utjehu u nevolji koju je on ipak tražio u razumu i poganskoj filozofiji, a ne u kršćanstvu. Iz analize smo mogli uočiti da se najviše koristi neoplatonskim naučavanjem, koje djelomično potječe iz platonizma i stoicizma. Također, da je bio kršćanin, kako to da na početku djela Boetije spominje samo mučenike zbog filozofije, a ne spominje mučenike zbog vjere u Isusa Krista? Neki, doduše, tvrde da je Boetije bio kršćanin na temelju toga što je pisao teološka djela i bio na strani pravovjernosti. Međutim, to što se Boetije odlučio uhvatiti u koštac s temom Trojstva ne znači da je nužno bio kršćanin. Naime, u njegovo je doba ta tema bila aktualna jer se pojavio arijanizam, hereza koja je tvrdila da tri božanske osobe u Trojstvu nisu jednake. Boetije, koji se ponajprije vodio razumom i logikom, odlučio se na taj pothvat zbog toga da razumom i logikom dokaže da su tri božanske osobe jednake i da okonča tu filozofski zanimljivu raspravu jednom zauvijek, a ne nužno zato što je bio vjernik. Premda smo pokazali da je moguće da Boetije nije bio kršćanin, njegov se utjecaj na kršćanstvo i značaj „Utjehe filozofije“ ne dovodi u sumnju.

8. Popis literature

BOETHIUS, „*Consolatio philosophiae*“

(http://faculty.georgetown.edu/jod/boethius/jkok/list_t.htm, zadnji pristup 10. rujna 2018.)

BOETIJE, *Utjeha filosofije*, prir. i prev. Marko Višić, Unireks, Podgorica, 2008.

„Hipostaza“, *Hrvatski jezični portal* (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, zadnji pristup 1. rujna 2018.)

MORESCHINI, Claudio, *Povijest patrističke filozofije*, prir. Stjepan Kušar, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009.

PAVIĆ, Juraj, TENŠEK, Tomislav Zdenko, *Patrologija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993.

ŠAGI-BUNIĆ, Tomislav, *Povijest kršćanske literature: Patrologija od početka do sv. Ireneja*, Kršćanska sadašnjost, sv. 1, Zagreb, 1998.

9. Sažetak rada

Ovaj se rad bavi temom Boetija i njegovog djela „Utjeha filozofije“. U ovom se radu nalazi kratak prikaz sadržaja toga djela te nakon toga analiza toga djela u njegovim najbitnijim sastavnicama. Također, ovaj se rad dotiče i neoplatonizma, filozofije koja je imala najviše utjecaja na Boetijevu filozofiju. Ovaj rad se dotiče i kršćanstva, te se analizira u kojoj se mjeri Boetijeva filozofija podudara s kršćanstvom i neoplatonizmom. Sve to u svrhu da se utvrdi je li Boetije bio kršćanin ili ne, ali u radu je utvrđeno da nije moguće u potpunosti utvrditi je li Boetije bio kršćanin ili ne.